

IV. Utókompenzáció (rögzítés, ellenőrzés)

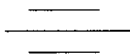
Tetszőlegesen válassz egy önálló vagy csoportosan megvalósítható kommunikációs feladatot!

1. A videomagnóra vett jelenet elemzésére vállalkozó tanulók csoportja (4-5 tanuló) összegzi a kommunikációs eszközök alkalmazott és javasolt módszereit, csoportosítva a módszerek szerepének rögzítésével táblázatos formában.

2. Írj rövid (2-3 perces) hangjátékot! (Az általad elképzelt kommunikációs helyzet szövegkönyvét készítsd el az ehhez kapcsolódó rendezői utasításokkal, a verbális és a nonverbális eszközök megjelölésével!)

3. Válaszd ki a hangjátékhoz a legmegfelelőbb szereplőket; játsszátok e együtt a jelenetet!

4. Saját kommunikációs szokásodat is elemezd tetszőleges helyzetek megválasztásával! Tárgyilagos, tényekkel alátámasztott legyen az elemzésed! Ismertesd osztálytársaiddal ezt, majd beszéljess velük gondolataidról!

DR. H. TÓTH ISTVÁN
egyetemi vendégtanár
Károly Egyetem Filozófiai Fakultása
Prága

Éj – ahogy megfesti egy dal (Elemzés)

Dolgozatomban azokkal gondolkodom együtt, anyanyelv-pedagógiai vélekedéseket szembesítve, akik időnként kíváncsiságból elfordulnak a klasszikus versértelmezési, daltanulási, képelemzési megoldásoktól, és nem szokványos tanítás- és tanulásszervezési megoldásokkal kísérleteznek, mert lelkesednek a váratlanért, az újdonságokért. A szokatlannak látszó tanítás- és tanulásszervező eljárásokkal kísérletezőket bátorítom az alábbiakkal.

Megjelent a Makám együttes „Ákombákom” című tetszetős kiállítású cédéje szellemes rajzokkal, színes, díszes tokban. Dicséretes, hogy a cédé külleméhez illeszkedő, a borító illusztrációival harmonizáló stílusú szöveggyűjteményben adták közre Krulik Zoltán dalverseit. Ennek köszönhetően azok a tanítók (ének- és rajztanárok), akik kedvelik a Makám közvetítette zenei világot, a cédé vizuális és auditív élményeinek hatására, illetőleg a közös éneklések nyomán növendékeiket lelkeségben is gazdagító közelségbe vezethetik az „Ákombákom” teremtette világgal.

Mindenképpen említést érdemel, hogy az együttes olyan zenei stílust képvisel magas színvonalon, nagy közönségikert aratva Magyarországon és külföldön egyaránt, amely zenei és előadói stílus elidegeníthetetlen része a Kelet-Közép-Európában élő népek kultúrájának. A cédének a rendkívül színes hagyományú dallam- és motívumforrásból merített zenei anyaga mindenekelőtt Krulik Zoltánnak köszönhető. A felbúgó gitárok, a perepelocska (Boros Attila, Krulik Zoltán) és a hegedű (Horváth Olga) különös futamai, a változatos hangzású ütőhangszerek (Keönch László), a messzire zengő, feledhetetlen hatású klarinét, furulya, kaval (Eredics

Dávid) egyúthangzásának hála, hogy nem mindennapi zenei tájakra szármalhat növendékeink fantáziája. A hangszerekkel virtuóz módon muzsikálók mellett az énekhangok szépsége (Lázár Erika, Mezei Kinga, Horváth Olga) különös erővel segíti diákjaink belső képteremtő képességét.

A barátságos kiállítású cédé első dalának motívumai szinte röpítik a hallgatókat. Ezt a szármaló élményt csak fokozza a veraszöveg ikerszóállománya (= ákombákomb, irgumburgum, hókuszpókusz, szánombánom, rontombontom, csillogvillog) által teremtett játékos, varázslatos légkör megunhatatlan hangzásvilága.

Mielőtt végighallgatjuk a korongot, érdemes többször elolvastatnunk a tanulókkal az „Állatkert” viszonylag hosszabb (= 8 strófa) szövegét, ugyanis ennek köszönhetően fokozottabb kedvvel hallgatják, majd tréfásabb hanglejtéssel, arcjátékkal éneklük maguk is ezt, a leírás közlésforma tanításában szintén eredménnyel hasznosítható dalt.

Különösen vizuálisak a „Csigabiga”, a „Százlábú” és az „Ördögsekér” című dalszövegek, amelyek zenei hangzása kiváltképpen fokozza a gyermekek belső képteremtésének erősödését. A tárgy-, állat- és személyleírást tanító óráinkon ezek a gazdag szóállományú versek egy-egy jellem bemutatását és továbbgondolást, vagyis értelmezését ugyancsak lehetővé teszik.

A „Medvés” és „A nyúl álma” alakjainak, a kisdíjakok körében e kedvelt állatoknak a vélt és valós jellemvonásai bővülnek élvezhetően. A félénk, kedves nyúlnak a vágy és a valóság szörnyű ellentmondásáról szóló álmát vetíti ez a dal a hallgató elé. Talán éppen ezzel az eseményelmondással, valamint a zenei ívek varázásával készíthetjük növendékeinket a főhőssel együtt érző elbeszélés, csalímese, meseszerű történet előadására, leírására.

Nem túlzás azt állítanom, hogy mind az eddig említettek, mind az „Uhu néném”, a „Vakond vára”, a „Hat kicsi”, a „Kabóca”, „A pillangó és a holló”, valamint a „Kormos” akár egységes történetként szerkesztett bábjátékban, különböző bábtechnikákkal is előadhatók. Például a tánév végéhez közeledve felejthetetlen család napja műsorszámot szervezhetünk a Makám „Ákombákomb” cédéjének jóvoltából: diákjaink ötletdús történeteinek bemutatásával, a dalszövegek bábokkal kísért előadásával, nem beszélve arról, ha magának a lemeznek a dalkincsét is előadjuk a közönség, a közönség nem kis örömére.

Található ezen a Makám-cédén két olyan dal, amelyek külön figyelemre tarthatnak számot, jelesül, a Téli álom” és az „Éj”. Ezeket mindenképpen magasabb évfolyamokon, így az 5–6.-os diákjainkkal ízelethetjük meg az értő befogadás nem csekély reményében. A most említett dalok nyelvi-stilisztikai megoldásai, érzékeny stílusképekben bő világa érettebb kiskamaszok körében méltán számíthat megérdemelt sikerre. A tanulók által már megismert képteremtő nyelvi eszközök körét egyrészt gyakorlással erősíthetjük, másrészt kissé bővíthetjük is apró, következetes lépésekkel.

A továbbiakban részletesebben az „Éj” címűről szövegek, mert számos nyelvi-stilisztikai és zenei csemegét tartogat. Ez utóbbit mindenképpen Eredics Dávid felejthetetlen fúvósjátékának köszönhetjük, mivel ez a ritka zenei érzékenyséű előadó úgy szólaltatja meg a hangszereit, hogy szinte lehetetlen nem oda képzelnünk magunkat a „messze hívó éj” színekben, hangélményekben, történetekben bővelkedő világába, ahol „a szél fáradtan megpihen, de ha egyet szusszan”, annak nem hétköznapi következményei lehetnek, tudniillik „Hóvíhar kél nyomdokában, / Égi dunna pelyhe száll”. A dal utolsó ütemeiben úgy szól Eredics Dávid klarinétja, hogy szinte maga lesz a titokzatos éj, amint emeli újabb álmok álmodására a dalmű hallgatóját.

Lázár Erika énektechnikája, pazar fényű hangja, kulturált előadásmódja a szó metaforizáló jelentésében: valósággal elvarázsol mindenkit, aki kíváncsian fürkészi az „Éj” világát.

Erősen tartja magát többünkben is az a nézet, hogy jelen dalának megálmodásakor, komponálásakor a szerző, Krulik Zoltán ennek a cédének a csúcsteljesítményét érte el. Ennek a dalnak a meghallgatásakor támadhat az a feltételezésünk, hogy „A pünkösdi rózsza” című moldvai népdal dallama, illetőleg dallamvariációja hangzik fel az „Éj” elején. Néhány ütem biztosan megfelel, de lehetséges egy hasonló dallamú zsidó népdal beleérzése is.

Éj

Messze hívó éj –
Ébredj, szentjánosbogár!
Aki nappal alszik
Róka fordul oldalára
Bolha csípi a nyakát.

Éjkirálynőként,
Hórusz holdja tündöklő
(Puha tejfehér felhőpalást).
Korhadó fák odva ástít,
Hóbagoly, ha hazaszáll.

Zümmögő bogár –
Sorba mind elszenderül.
Aki ébren virraszt s Holdba néz:
Pók apó ül rezzentlen,
Várja, várja a csodát.

Elvonult a szél
Fáradtan megpihen,
De ha egyet szusszan s álmodik,
Hóvihar kél nyomdokában,
Égi dunna pelyhe száll.

Maga a címadó *éj* az estétől, választékosan mondvá: a napnyugtától reggelig egyfolytában tartó időszakot, napszakot jelölő, a finnugor korból való, ősi örökségű szavunk, amely a sötétség, az elmúlás, a halált követő állapot kifejezője is lehet. A Beszélő közösségünk tanúságtevése szerint az általános gondolkodásban a nap fáradalmi utáni elcsendesedést, pihenést, alvást juttatja az eszünkbe, valósággal révületbe ejtő. Ahány ember említi, lényegében annyiféle éjszakát nevezhetne meg, annyiféle éjről szólhatna, ugyanis sokféle létezik, gondoljunk a misztikus *csendes éjre*, a boszorkányos *éjjeli szellemjárásra*, a romantikus *éjfélete éjszakára* s másokra!

Milyen a Makám-éj, vagyis a Krulik Zoltán és dalostársai által elének varázsolt „Éj” világa?

A versfelütés (= „Messze hívó éj –”) önmagában titokébresztő, a sejtelmesség megidézője, egy képzeletbeli utazásra serkentő, hiányos szerkezetűnek is tekinthető, de mindenképpen lezáratlan mondategész. A vesszor végi gondolatjel extralingvális, azaz nyelven kívüli eszköznek tekinthető, többletjelentése fokozza a stílushatást: éppen a lezáratlansággal emel a végtelenbe, mindeközben a messze határozószó kétségtelenül a határtalanság érzetét kelti, amit tovább erősít a hív (= szólít, rendel, hívat, idéz, invitál, odaint stb.) folyamatos melléknévi igenévi származéka (= hívó) melléknévi jelentésben. Szinte idő és tér feletti utazásra készítetők ezen nyelv-stilisztikai elemeknek: Messze hívó éj – a tudatunk-lelkünk mélyrétegeiben történő együtthangzása, egybecsengése.

A második stófa ünnepélyes felütése az éj királynőjét, a tündöklő Holdat köszönti, említvén a mindenkoron titokzatos nevet, Hóruszt. Hórusz – ennek az óegyiptomi szónak magával ragadó, végtelenbe emelő jelentése: „a Távoli”, egyébiránt az ókori Kelet nagyhatású, folyam menti kultúrateremtő állama, Egyiptom egyik legfontosabb istenének a neve. Származására nézvést Ozirisz (= halott istenkét a túlvilág uralkodója, illetőleg a termékenység istene is) és Ízisz (= a termékenység, a víz, a szél, a tengerhajózás istennője, a nőiesség, valamint a hűség jelképe) küzdelmes szerelméből született fiú. Tisztelete és kultusza fellelhető az egyiptomi kultúra valamennyi korszakában. Hérosz az ég istene, aki szoros kapcsolatban állt a Napisten-nel (= Ré- Harahtivel). Megállapíthatjuk, hogy a dalszerző egyaránt evokatív és szimbolikus

képe újabb távoli világokat rajzol a hallgató/olvasó elé. Az így teremtett vershangulatot különös érzékenységgel emeli meg a mű dallamvilága, a hangszerek közül kiváltképpen a klarinét hangzása.

A versszöveg sorainak szótagszáma: 5, 7, 9, 8, 7 – kivéve a negyedik szakasz második sorát, ahol énekléskor a „fáradtan” határozó utolsó szótagjának dallamtelte megnyújtásával érhetjük el, hogy nem tűnik fel a szöveg olvasásakor nyilvánvalóvá váló szótaghiány.

A sorvégi rímek szegényesek ugyan, mindössze néhány keresztírím, illetőleg keresztírím-szerűség (= a, b, a, x, b) és egy meghökkenítő átölelő rím (= a, x, x, x, a) hívja fel az efféle zeneiségre vágyók figyelmét. Gazdagabb a dalszöveg a festőiséggel párosuló alliterációk vonatkozásában: éjjel éj, Hórusz holdja, hóbagoly, ha hazaszáll. Az é hosszan elnyújtott kiéneklésével, illetőleg felolvasásával mintegy belevész a hallgató/olvasó a cím sejtette, a szövegmű kifejtette téma világába. Az sem lehet véletlen, hogy a laringális spiráns (= h) által keltett alliteráció előfordulására mindig érzékenyebben reagál az olvasó, itt sincs másképpen: izgalmasabbá, feszültebbé válik a történet.

Az alakzatok közül az elhallgatás (= az 1. és a 3. strófa élén) és az érzelmi zárójelentés (= a 2. szakaszban szinte értelmzői szerepbe került a bennfoglalt információ) különös hangulatkeltést érnek el. Az extralingvális eszközök közül itt a kettőspont (= a 3. versszak közepén) a feszültséget keltő kiemeléssel teremti meg azt a helyzetet, hogy az olvasó még izgatottabban szemlélje, sőt kémlelje az éj titkait, csodáit. S éppen erre, az izgatott várakozásra készítető a 4. strófa záró sorában megjelenő alaki ismétlés, közelebből szóismétlés (= „Várja, várja a csodát”) hatásvilága.

Hangokkal telt, eseményekben, történetekben gazdag ez az éj. A nem elhamarkodott állítástomat bizonyítandó, vessük pillantásunkat a versszöveg szókészletére! A teljes szövegmű jelentésmezőjében feltűnő bősséggel áradnak az igeszármazékok, s lendülnek előre az igék, mintegy állandó titokfűrkészésre serkentve az olvasó vagy a daloló képzeletét.

igeszármazékok	igék
hívó, korhadó, zümmögő, rezzenetlen, fáradtan,	ébredj, alszik, él, fordul, csípi, tündököl, ásít, hazaszáll, elsenderül, virraszt, néz, ül, várja, elvonult, megpihen, szusszan, álmodik, kél, száll

Elmondhatjuk, hogy nem véletlenül érezzük a szüntelen mozgást, a néha tétovaságot érzékeltetőt, máskor az erőteljesebb lendületet, ugyanis a szövegmű szóállományának közel 40%-át (=39,39%) a dinamikus jelentésvilágú igék, illetőleg igeszármazékok adják, ez utóbbiak az irradiáció következtében ugyancsak ennek a csillapíthatatlan mozgalmasságnak a fokozói. Még akkor is lendül (= „hóvihar kél”), illetőleg aprócskát moccan az elénk vetülő kép, miután a fáradt szél elvonult megpihenni (= „éji dunna pelyhe száll”).

Talányos ez a dalszöveg. Melyik évszak éjét hozza elénk? Talán segít a zenemű varázslatos dallamvilága? Egyik sem ad biztos kapaszkodót, s talán éppen ettől válik annyira sejtelmessé minden, ami körülöleli a lírai hősöket: az ébredésre biztatott szentjánosbogarat, a bolhacsípte rókát, a tündöklő holdat, a korhadt fákat, a hazaszálló hóbaglyot, a sorban elsenderülő, de itt-ott még zümmögő bogarakat, a megpihenni vonuló szelet. Az egyetlen, aki mégis virraszt ebben a nyugalomba omló világban: a rezzenetlenül ülő, csodaváró pók apó (Aki ébren virraszt s a Holdba néz: / Pók apó ül rezzenetlen, / Várja, várja a csodát).

Álomba ringat itt minden, ennek ellenére sem válik élettelené a versszöveg ábrázolta világ. Erről győzött meg bennünket az iménti töredékes szóstatisztika is.

Érdemes megfigyelnünk a szövegmű színvilágát. Néhol a szavak közvetlen jelentése, másutt a mögöttes jelentésvilág idézi fel a színskálát:

- a) *éj*: sötét, kék, fekete;
- b) *szentjánosbogár*: zöld, kék, kékeszöld, sárga;
- c) *róka*: vörös, fehér, fekete, zöld;
- d) *bolha*: vörös, fekete;
- e) *hold*: fehér, ezüst;
- f) *tejfehér*: fehér, sárgásfehér;
- g) *korhadó*: röt, rozsdabarna, barna, fekete;
- h) *odú*: zöld, szürke, rozsdabarna, fekete;
- i) *hóbagoly*: fehér, szürke, sárga, fekete;
- j) *bogár*: piros, zöld, sárga, barna, arany, kék, fekete;
- k) *pók*: fehér, szürke, barna, fekete;
- l) *hóvihar*: kék, szürke, fekete, fehér;
- m) *égi dunna pelyhe*: fehér.

A két véglet: a fehér és a fekete között ezernyi szín bontakozik a szóállomány rétegelt jelentésköre, a gazdag dallamvilág és a felcsendülő hangszerfajták bősége által.

Színezzünk, fessünk éjjeleket az „Éj” versszövege és dallamkincse nyomán! Népesítsük be a tájat az énekbe emelt ezerféle hőssel, alkossuk meg velük az „Éj” tablóját!

Ismerjük fel az egyes hangszereket, ha tehetjük, szólaltassuk is meg őket! Mindenképpen gondoskodjunk a felcsendülő hangszerek szemléltetéséről, ennek köszönhetően még „láthatóbbá” válik a dal dallamvilága. A hangszerek keltette ritmust éppúgy érzékeltehetjük, mint az énekszóló ritmusát is: apró tapssal, csendes koppantásokkal, ezek variációival. A találékonnyabb gyermekek bizonyára szívesen gondoskodnak olyan alkalmi „hangszerek”-ről, amelyek időlegesen pótolni próbálják a Makám hangszertárát.

Ne feledkezzünk el a versszöveg ritmizálásáról, vagyis a rövid és a hosszú szótagok megkülönböztetve történő felolvasásáról se! A skandálási gyakorlatot végeztehetjük a szokásos jelek (= rövid szótag: ∪, hosszú szótag: –) alkalmazásával is, például:

Messze hívó éj –

– ∪ – – –

Ébredj, szentjánosbogár! (...)

– – – – – ∪ –

Hóvihar kél nyomdokában,

– ∪ – – – ∪ – ∪

Égi dunna pelyhe száll.

– ∪ – ∪ – ∪ –

Figyelmet érdemel a versszöveg mondatállománya, közelebből a mondategységek nyelvi-logikai viszonyának szempontjából. Többségében kapcsolatos mellérendelés (*Pók apó ül rezzenetlen, Várja, várja a csodát.*) olvasható ebben a műben, mellettük fellelhető nyilvánvaló szembenállás (*Elvonult a szél, Fáradtan megpihen, De ha egyet szusszan s álmodik, ...*) és következtetéssel (*Hóvihar kél nyomdokában, Égi dunna pelyhe száll.*), valamint magyarázó viszonytal (*Róka fordul oldalára, Bolha csípi a nyakát.*) is találkozunk. A zömében kapcsolatos mellérendelés a folyamatos tovaáramlást, a szüntelen végtelenbe emelkedés érzését erősíti az olvasóban, illetőleg a hallgatóban, a dal éneklőjében.

Miféle egyéb pedagógiai, közelebből: tanítás- és tanulásszervezési tevékenységeket látok még megvalósíthatónak Krulik Zoltán itt, néhány szempont alapján érintett dalával össze-

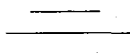
függésben? Az általam említettekén kívül természetesen számtalan egyéb kreatív megoldás is kínálkozhat, éljünk velük!

Tervezzünk tárlatot! Itt a tanítványaink készítette éj-ábrázolások mellett kiállíthatjuk a versszövegben megjelenő állatok-különböző technikákkal-megvalósított alakjait, továbbá elhelyezhetjük a dallamokat megszólaltató hangszerek ábrázolatait is.

Mindenképpen közösségerősítővé válhat az „Éj” megtanulása: versként való változatos előadása, illetőleg átélt, közös eléneklése.

Kétségtelen, a számtalan anyanyelv-pedagógiai lehetőség mellett az ének-zenei s a vizuális nevelés is bőséges eszköz- és példatárat kínál ennek a varázslatos dalnak az alaposabb megismeréséhez, elfogadásához, lelkes megtanításához, örvendezve történő megtanulásához.

Aknázzuk ki az „Éj” és a daltársai kínálta értelmi, érzelmi és közösségi nevelési alkalmakat a Makám „Ákombákom” cédéjének köszönhetően!

SZERZŐINK, MUNKATÁRSAINK FIGYELMÉBE!

Tisztelettel kérjük szerzőinket, hogy kéziratukat a szerkesztőség címére küldjék: 6725 Szeged, Hattyas sor 10. A borítékra feltétlenül írják rá, hogy *kézirat*. Csak „gépelt”, 8–10 lapnál nem nagyobb terjedelmű kéziratokat fogadunk el. A kéziratot jól áttekinthető kettes sortávolsággal, normál géppapíron, a „gépelési hibák” gondos javításával, a felhasznált szakirodalom pontos feltüntetésével (szerző, cím, hely, kiadó, lapszám) kérjük. A közérthetőség megkívánja azt is, hogy az elkerülhetetlen idegen szakkifejezések magyar megfelelőzéséről, értelmezéséről se feledkezzünk meg. Kérésünk az is, hogy a szövegbe iktatott rajzos, ábrás, illusztrációs megoldásoktól lehetőleg tekintsünk el.

Azoktól a szerzőktől, akik megfelelő feltételekkel rendelkeznek, számítógéppel írt kéziratot kérünk lemezen és nyomtatva is.

Nagyon fontos, hogy külön lapra írják föl *beosztásukat, munkahelyük, iskolájuk pontos nevét, helyét, valamint irányítószámot lakcímüket*.

Felhívjuk továbbá szerzőink figyelmét, hogy másodközlésre nem vállalkozunk. Szerkesztőségünkönél is érvényes az az általános gyakorlat, hogy kéziratot nem örzünk meg és nem is küldünk vissza.